

Ochilov Sharof Rustam o‘g‘li.

Jo‘raqulova Sabina Shermat qizi

Qurbonova Mehribonu Bahadir qizi

O‘ralov Abdumannon Iskandarovich

O‘zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Ushbu tezis orqali dorivor va manzarali muskari o‘simligi turlari haqida to‘xtalib o‘tamiz. Ularning morfologiyasi, geografiyasi va dorivorlik fiziologiyasi haqida ma‘lumotlardan kelib chiqib, uning xalq tabobatida ishlatilishi davomida nerv sistemasini tinchlantirishini anglashimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: Muskari turlari, flavanoidlar, ekstrakt, bronxit, efir moyi, dermatologik.

Muscari - Viper piyozi (sichqonsumbuli). Oilasi: Asparagaceae– Sarsabildoshlar. Yer yuzida oxirgi 2014-yil ma'lumotiga ko'ra 44 turi mavjud [1,2].

Muskari mayda piyozboshli (bo‘yi 40 sm dan 60 sm gacha) barglari 2-7ta qalin, tomirga yaqin. Barglarining uzunligi 10-17smga teng. Piyoz tuxum shaklida bo‘lib, diametri 2 sm ga teng. Gul o‘qi bargsiz bo‘lib uchi qalin ko‘p gulli shoxcha bilan tugaydi. Gullari ko‘k moviy yoki siyohrang gulbandi qisqa, eng yuqoridagi gulchalari naslsiz urug‘ tugmaydi. Gulkosasi bargli bochkasimon 6 ta qisqa tashqi tomonga qayrilgan tishchalardan iborat. Changchilari soni 6 ta. Mevasi sharsimon yoki yuraksimon ko‘sak. Juda ko‘p navlari manzarali o‘simlik sifatida ko‘paytirilgan. Lotincha nomi xushbo‘y mushk hidini eslatuvchi degan ma‘noni beradi [2,3,5].

Tur areali Yevropada, Shimoliy Afrikada va G‘arbiy Osiyoda eng ko‘p turi (60%) O‘rta Yer Dengizini qamrab olgan. O‘sadigan joyi qiyalikdagi maysazorlarda, tog‘ ning o‘rmonli hududlarida va eriyotgan qorli joylarda o‘sadi. Ko‘pchilik turlari Shimoliy Amerikada va Avstraliyada iqlimlashtirilgan.

Muskari tarkibida spirtlar (feniletill, dolchin, benzil), murakkab efirlar (evgenol, dimetilgidroksinon, metilevgenol), aldegidlar, flavanoidlar, askorbin kislota (Vitamin C), shavel kislotalar mavjud.

O‘simlikning farmakologik xususiyatlari uning kimyoviy tarkibiga bog‘ liq. O‘simlikning shamollashga qarshi, antioksidant xususiyati uning C vitamining boyligi bilan tushuniladi. O‘simliklarning yer ustki qismidagi flavanoidlar qon tomirlarni mustahkamlashda teri kletkalarini elastikligini va eguluvchanligini (tarangligini) oshiradi, natijada muskarini kosmetologiyada ishlatilishi yosharuvchi ta‘sirga ega.

Xalq tabobatida muskarini davolovchi xususiyatlari ma‘lum, o‘simlikni tashqi yarani davolovchi, antiseptik, og‘riqsizlantiruvchi vosita, dermatologik xarakterga ega. Shamollash davrida og‘ riqsizlantiruvchi, yaralarda va kuyishda ishlatiladi. Muskari

o'zini tinchlantiruvchi vositaligi bilan ham ma'lum, shu sababli uni nevrozda, depressiyada va uyqusizlikda ishlatiladi. Efir moyi massaj uchun, shamollashlarda ingalyatsiya sifatida bronxitda, nomuntazam va og'riqli hayz ko'rishlarda (ginekologik amaliyotida) ishlatiladi. Nerv sistemasini tinchlantiradi. O'simlik barglaridan tayyorlangan spirtli ekstrakt xalq kosmetologiyasida turli tipdagi ayniqsa muammoli quruq va husnbuzarlarda ishlatiladi.

Muskari turlari: *Muscari adilii*, *Muscari albiflorum*, *Muscari alpanicum*, *Muscari anatolicum*, *Muscari armeniacum*, *Muscari atlanticum*, *Muscari aucheri*, *Muscari babachii*, *Muscari baeticum*, *Muscari botryoides*, *Muscari bourgaei*, *Muscari cazorlanum*, *Muscari commutatum*, *Muscari discolor*, *Muscari dolichanthum*, *Muscari fertile*, *Muscari filiforme* keng tarqalgan [1,4].

Muskarining ko'plab turlari ko'rsatilib, uning vegetativ va generativ qismlari, xalq tabobati, shuningdek, boshqa sohalarda ishlatilishi, o'ziga xos foydali xususiyatlari o'rganib chiqildi. Muskarini turlarini o'rganishda quydagi xulosalarga keldik. Albatta birinchi o'rinda inson salomatligi uchun dorivorlik xususiyatlari borligi va undan tashqari uning manzarali turlari bo'lib, ularning barcha turlari tarkibida flavanoidlar, vitaminlar, efirlar, aldegidlar, uglevodlar inson salomatligi uchun foydali hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Muscari* // Ботанический словарь/сост. Н.И. Анненков. — СПб.: Тип. Имп. АН, 1878. — XXI + 645 с
2. Мордак Е. В. Семейство лилейные (Liliaceae) // Жизнь растений: в 6 т. /гл. ред. А. Л. Тахтаджян. — М.: Просвещение, 1982. — Т. 6: Цветковые растения/под ред. А. Л. Тахтаджяна. — 543 с.
3. Губанов И. А. и др. *Muscar ineglectum* Guss. [*M. racemosum* (L.) — Гадючий лук незамеченный // Иллюстрированный определитель растений Средней России. В 3 т. — М.: Т-во науч. изд. КМК, Ин-т технолог. иссл., 2002. — С. 468.
4. Лозина-Лозинская А.С. Род 283. Гадючий лук — *Muscari* // Флора СССР: в 30 т. / гл. ред. В. Л. Комаров. — Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — Т. 4 / ред. тома В. Л. Комаров. — С. 412-422.,
5. Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium* L. от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77 с.